

83. Ne bis-jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak

MR. T. GROOT

De Afdeling bestuursrechtspraak verandert haar koers in toetsing van besluiten van gelijke strekking met de uitspraak van 22 juni 2016. Een eerste overzicht en indruk; *what's new?*

1. Inleiding

Met de uitspraak van 22 juni 2016 verandert de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: de Afdeling) haar koers in de toetsing van besluiten van gelijke strekking (artikel 4:6 Awb).¹ Uit deze uitspraak blijkt dat de Afdeling het ne bis-beoordelingskader – waarbij zij in een zaak ambtshalve beoordeelt of er zogenaamde nova zijn, ook als partijen over de inhoud van een besluit procederen – in asielzaken niet langer zal toepassen. In plaats daarvan zal zij een inhoudelijk toetsingsmodel hanteren. In de kern houdt dit toetsingsmodel in dat de Afdeling het besluit tot afwijzing van een herhaalde aanvraag² of een verzoek om terug te komen van een in rechte onaanvaardbaar besluit (besluiten van gelijke strekking)³ overeenkomstig artikel 8:69 Awb toetst aan de hand van de daartegen door appellant aangevoerde beroepsgronden. Als het bestuursorgaan een herhaalde aanvraag of – kort gezegd – een verzoek om terug te komen van, afwijst wegens het ontbreken van nova toetst de Afdeling of dat besluit de inhoudelijke toetsing in rechte kan doorstaan, daarbij inbegrepen eventueel artikel 4:6 Awb-beleid. Anders dan in het ne-bisbeoordelingsmodel is in dit toetsingsmodel geen plaats meer voor een ambtshalve beoordeling door de bestuursrechter of sprake is van nova. Dit betekent een ingrijpende koerswijziging in de toetsing van besluiten van gelijke strekking die zijn genomen op grond van de Vreemdelingenwet 2000 of de Wet Centraal Orgaan opvang asielzoekers. Dit artikel beoogt deze koerswijziging inzichtelijk te maken. Daartoe wordt allereerst het ne bis-beoordelingskader zoals de Afdeling dit hanteerde tot de uitspraak van 22 juni 2016, uiteengezet (2), de aanleiding van de koers-

wijziging in asielzaken beschreven (3) en de betekenis voor de rechtspraktijk geschetst (4). Voorts wordt in dit artikel stilgestaan bij het feit dat de koerswijziging thans beperkt is tot het vreemdelingenrecht (5). Verder wordt kort de nieuwe lijn van de Afdeling afgezet tegen de jurisprudentie van de Centrale Raad van Beroep (hierna: CRvB) en het College van Beroep voor het bedrijfsleven (hierna: CBB) (6). Afgesloten wordt met slotopmerkingen (7).

2. Het ne bis-beoordelingskader van de Afdeling

Het ne bis-beoordelingskader – de bestuursrechtelijke invulling van het beginsel dat niet meermalen wordt geoordeeld over dezelfde zaak – houdt in dat, als een bestuursorgaan na een eerder afwijzend besluit een besluit van gelijke strekking neemt, een partij door het instellen van beroep tegen het laatste besluit niet kan bereiken dat de bestuursrechter dat besluit toetst als ware het een eerste afwijzend besluit. Dit uitgangspunt geldt Afdelingsbreed en niet alleen voor besluiten genomen naar aanleiding van een herhaalde aanvraag, maar ook voor besluiten op een verzoek om terug te komen van een al dan niet op aanvraag genomen besluit.⁴ Slechts in het geval de bestuursrechter ambtshalve – dat wil zeggen los van de beroepsgronden – heeft vastgesteld dat de partij nieuw gebleken relevante⁵ feiten of veranderde omstandigheden heeft aangevoerd,⁶ dan wel uit het door de partij aangevoerde kan worden afgeleid dat zich een relevante wijziging van het recht heeft voorgedaan (samen: nova), kan de bestuursrechter

1 ABRvS 22 juni 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1759.

2 NB In de uitspraak van 22 juni 2016 'opvolgende aanvraag' genoemd.

3 Overigens is het regime van artikel 4:6 Awb strikt genomen niet van toepassing op verzoeken om terug te komen van een eerder genomen besluit. Dit artikel wordt echter ten aanzien van dergelijke verzoeken in de rechtspraktijk naar analogie toegepast. Zie T.C. Borman e.a., *Tekst & Commentaar – Algemene wet bestuursrecht*, artikel 4:6, Deventer: Kluwer 2015.

4 ABRvS 4 mei 2005, ECLI:NL:RVS:2005:AT5088.

5 Zie voor de zogenoemde relevantie-eis: M. Schreuder-Vlasblom, *Rechtsbescherming en bestuurlijke voorprocedure*, Deventer: Kluwer 2013, p. 472.

6 Onder nieuw gebleken feiten of veranderde omstandigheden moeten worden begrepen feiten of omstandigheden die na het eerdere besluit zijn voorgevallen of die niet vóór dat besluit konden en derhalve behoorden te worden aangevoerd, alsmede bewijsstukken van reeds eerder gestelde feiten of omstandigheden, die niet vóór het nemen van het eerdere besluit konden en derhalve behoorden te worden overgelegd. Zie recentelijk ABRvS 30 december 2015, ECLI:NL:RVS:2015:4035.

dat besluit, de motivering ervan en de wijze waarop het tot stand is gekomen, toetsen.⁷ Indien er geen nova zijn, is het beroep van een partij reeds ongegrond wegens het ontbreken hiervan (geen inhoudelijke toetsing maar een beoordeling), ook als partijen over de inhoud van een besluit procederen en het besluit ter toetsing aan de bestuursrechter voorleggen. Dit is ook het geval indien een besluit van gelijke strekking voorligt dat is genomen

De Afdeling beoordeelt thans niet meer ambtshalve of er bij asielbesluiten van gelijke strekking sprake is van nova en gaat over tot inhoudelijke toetsing.

terwijl het bestuursorgaan geen (analoge) toepassing heeft gegeven aan artikel 4:6 Awb. De Afdeling beschouwt in dat geval niet of het bestuursorgaan conform zijn mogelijke beleid over de toepassing van dit artikel heeft gehandeld. Zij oordeelt overigens evenmin over de redelijkheid van het aanwenden van de artikel 4:6 Awb-bevoegdheid. Op voormeld beoordelingskader wordt een uitzondering gemaakt in geval van bijzondere feiten en omstandigheden waarin zeer zwaarwegende belangen op het spel staan. In het asielrecht vormen de gevallen zoals bedoeld in het arrest van het EHRM, *Bahaddar tegen Nederland*, over schending van artikel 3 EVRM (recht op menselijke integriteit) dergelijke feiten en omstandigheden.⁸

De ratio van de ne bis-beoordelingspraktijk van de Afdeling is de regel dat de mogelijkheid tot het aanvechten van een besluit bij de bestuursrechter slecht éénmaal gedurende een beperkte termijn mogelijk is, wegens het belang van het beginsel van het gezag van gewijsde. Een andere aanpak zou betekenen dat de kracht wordt ontnomen aan deze door de bestuursrechter ambtshalve toe te passen regel van openbare orde.⁹ Immers in dat geval kan ook het tweede besluit, het besluit van gelijke strekking, ter toetsing aan de rechter worden voorgelegd. Het is wegens de samenhang met de door de bestuursrechter ambtshalve te handhaven beroepstermijn, dat *ambtshalve*, en dus los van hetgeen partijen hebben aangevoerd, wordt getoetst aan de ne bis-regel en dat de Afdeling een beoordelingsmodel hanteert.

De vraag is waarom de Afdeling in de uitspraak van 22 juni 2016 van koers verandert door thans niet meer ambtshalve te beoordelen of er bij asielbesluiten van gelijke strekking sprake is van nova en over te gaan tot inhoudelijke toetsing van dergelijke besluiten van bestuursorganen aan de hand van de daartegen door appellānt aangevoerde beroepsgronden.

3. Aanleiding koerswijziging in het vreemdelingenrecht

In navolging van het betoog van appellant dat de bestuursrechter na implementatie door de wetgever van de Procedurerichtlijn¹⁰ het ne bis-beoordelingskader niet meer kan toepassen, overweegt de Afdeling in haar uitspraak van 22 juni 2016 dat volgens deze richtlijn een beslisautoriteit asielaanvragen op verschillende manieren kan afdoen.¹¹ De beslisautoriteit kan namelijk – als geen verblijfsvergunning wordt verleend – een asielaanvraag buiten behandeling stellen, afwijzen als (kennelijk) ongegrond, of niet-ontvankelijk verklaren. De Afdeling ziet in de keuze van de wetgever, om de uitdrukkelijk voor de behandeling van opvolgende asielaanvragen de systematiek uit de Procedurerichtlijn onverkort in de Vreemdelingenwet 2000 te implementeren, aanleiding om het ne bis-beoordelingskader in asielzaken niet langer toe te passen. Een eerste reden voor de Afdeling vormt de totstandkomingsgeschiedenis van de implementatiewet van de Procedurerichtlijn waaruit blijkt dat de wetgever het niet noodzakelijk heeft geacht om wettelijk te verankeren dat de bestuursrechter het ne bis-beoordelingskader niet langer mag toepassen, nu hij dat kader dient te bezien in het licht van de nieuwe Procedurerichtlijn. Daarbij is er wel van uitgegaan dat in de gevallen waarin de Immigratie- en Naturalisatiedienst namens de staatssecretaris, ondanks het ontbreken van nieuwe elementen of bevindingen, tot een inhoudelijke beoordeling van een opvolgende asielaanvraag overgaat, de bestuursrechter veelal op dezelfde gronden zal oordelen dat aanleiding bestaat om het ne bis-beoordelingskader niet te hanteren en vervolgens zal overgaan tot inhoudelijke toetsing van het besluit.¹² Ten tweede vormt recente jurisprudentie, over de vraag hoe bestuursorganen en -rechters moeten omgaan met opvolgende asielaanvragen in het licht van artikel 3 van het EVRM, reden voor de Afdeling om de genoemde koers in asielzaken te wijzigen.¹³ Een derde reden lijkt te zijn gelegen in de wens van de Afdeling asielbesluiten indringender te toetsen, in navolging van de uitspraak van 13 april 2016.¹⁴ Uit de uitspraak valt evenwel niet af te leiden dat de koerswijziging te maken heeft met het recht van een vreemdeling op een daadwerkelijk rechtsmiddel zoals bedoeld in artikel 46 van de Procedurerichtlijn¹⁵ dan wel artikel 47 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, een reden die in de literatuur is geopperd.¹⁶

7 ABRvS 28 juni 2013, ECLI:NL:RVS:2013:3203.

8 EHRM 19 februari 1998, ECLI:CE:ECHR:1998:0219JUD002589494, «JV» 1998/45, par. 45. Vergelijk ABRvS 30 juni 2014, ECLI:NL:RVS:2014:2483.

9 Zie ABRvS 17 maart 2010, ECLI:NL:RVS:2010:BL7786.

10 Richtlijn 2013/32/EU (*PbEU* 2013, L 180). Deze richtlijn stelt normen voor de procedure voor de toekenning en intrekking van internationale bescherming.

11 ABRvS 22 juni 2016, ECLI:NL:RVS:2016:1759, r.o. 4.2 e.v.

12 *Kamerstukken I* 2014/15, 34088, D, p. 3-4 en E, p. 4-5.

13 De Afdeling wijst op EHRM 19 januari 2016, *M.D. en M.A. tegen België*, AB 2016, 124, m.nt. A.M. Reneman en 23 maart 2016, *F.G. tegen Zweden*, ECLI:CE:ECHR:2016:0323JUD004361111, en op ABRvS 8 juli 2015, ECLI:NL:RVS:2015:2170.

14 ABRvS 13 april 2016, AB 2016, 195, m.nt. M. Reneman.

15 Reneman heeft recentelijk zich afgevraagd of dit artikel niet op gespannen voet staat met het door de Afdeling gehanteerde ne bis-beoordelingskader. Zie M. Reneman, 'Ne bis in idem-beginsel dient te worden ingeperkt', *A&MR* 2015, 9/10, p. 379.

16 Zie genoemd artikel van Reneman.

4. Betekenis voor de rechtspraak

De koerswijziging betekent dat de staatssecretaris een herhaalde aanvraag of verzoek om terug te komen van een (ambtshalve) genomen besluit kan afwijzen wegens het ontbreken van nova, maar dat ook kan doen op inhoudelijke gronden. De bestuursrechter zal in asielzaken voortaan elk besluit op een herhaalde aanvraag – waarbij die aanvraag niet wordt ingewilligd – moeten toetsen in het licht van de daartegen aangevoerde beroepsgronden. De omstandigheid dat de bestuursrechter bij een asielbesluit van gelijke strekking niet meer ambtshalve zal beoordelen of er al dan niet nova zijn, zal ertoe leiden dat vaker dan thans het geval is het desbetreffende bestreden besluit materieel zal worden getoetst door de bestuursrechter, nu hij het bestuursorgaan zal volgen in het handelen. Voor zover een bestuursorgaan in de herhaalde aanvraag of het verzoek om wijziging van het (ambtshalve) genomen besluit van de vreemdeling, ondanks het afwezig zijn van nova, reden ziet om over te gaan tot het nemen van een inhoudelijk besluit, dan zal dit besluit door de bestuursrechter eveneens materieel worden getoetst. Indien de staatssecretaris thans meer inhoudelijk zal gaan handelen, is het in die gevallen waarschijnlijk dat de vreemdeling meer dan thans het geval is, (hoger) beroep zal instellen, nu hij zijn kansen op een gegrond (hoger) beroep bij een materiële behandeling door de bestuursrechter waarschijnlijk groter zal achten. Veel is in dit verband evenwel afhankelijk van de handelwijze van de staatssecretaris. In het geval de staatssecretaris ‘gewoonweg’ artikel 4:6 Awb zal blijven toepassen, dan zal er in de praktijk niet veel veranderen. Het is lastig om te beoordelen of er in het asielrecht sprake zal zijn van een toename van het aantal inhoudelijke besluiten, nu het om een discretionaire bevoegdheid van de staatssecretaris gaat. Het valt derhalve te bezien of de staatssecretaris in de koerswijziging van de Afdeling aanleiding zal zien om minder dan thans het geval is zijn bevoegdheid zoals neergelegd in artikel 4:6 Awb aan te wenden.

Volgens de Afdeling houdt de thans te verrichten toetsing onder meer in dat als de staatssecretaris een herhaalde aanvraag met toepassing van artikel 30 a lid 1 onder d Vreemdelingenwet 2000 (niet-ontvankelijk verklaring), 4:6 Awb (afdoening onder verwijzing naar eerdere beschikking) of 30b lid 1 onder g Vreemdelingenwet 2000 (kennelijke ongegrondverklaring) afdoet, de bestuursrechter dient te toetsen of de staatssecretaris dat in het licht van zijn beleid niet ten onrechte heeft gedaan. De staatssecretaris heeft evenwel eveneens steeds de ruimte om van een dergelijke afdoening af te zien. De bestuursrechter kan, afhankelijk van de beroepsgronden van appellant, in dat geval ook het gebruik van die ruimte door de staatssecretaris in het licht van zijn beleid daarover toetsen. Bij die toetsing gaat het om een afweging tussen het belang van de vreemdeling enerzijds, en het met de afwijzing gediende belang van

de rechtszekerheid anderzijds.¹⁷ In voormelde toetsing is nieuw dat artikel 4:6 Awb-beleid wordt getoetst en er een redelijkheidstoets lijkt in te zitten, hetgeen verstrekkend is gelet op het ne bis-beoordelingskader zoals de Afdeling dit hanteerde tot de uitspraak van 22 juni 2016. De vraag is hoe dit zich verhoudt tot het doel en strekking van artikel 4:6 Awb, kort gezegd het eenvoudig afdoen van herhaalde aanvragen door bestuursorganen. Wordt het nut van dit artikel niet ondermijnd voor zover de Afdeling kijkt naar bepaald beleid van de staatssecretaris en de redelijkheid van het aanwenden van de bevoegdheid, ook als nova ontbreken? Een terughoudende toetsing door de Afdeling lijkt in dergelijke gevallen op zijn plaats, om zodoende het nut van artikel 4:6 Awb niet (te veel) te ondergraven.

5. Beperking nieuwe lijn tot asielzaken

Zoals is beschreven onder 2, is het ne bis-beoordelingskader van toepassing in zaken die terecht kunnen komen bij de Ruimtelijke-ordeningskamer, de Vreemdelingenkamer en de Algemene kamer. In de uitspraak van 22 juni 2016 heeft de Afdeling er evenwel voor gekozen om het nieuwe ne bis-toetsingskader te beperken tot besluiten op grond van de Vreemdelingenwet 2000 en de Wet Centraal Orgaan opvang asielzoekers. Dit is wellicht te verklaren door het feit dat in de Vreemdelingenkamer veruit de meeste uitspraken worden gedaan over besluiten van gelijke strekking en vanwege de komst van de Procedurerichtlijn. Opmerkelijk is deze beperking echter wel en de vraag is dan ook gerechtvaardigd of de Afdeling in de andere kamers en derhalve in andere onderdelen van het bestuursrecht ook van koers zal veranderen. Voor zover dit het geval zal zijn, brengt dit met zich dat de Afdeling vaker dan nu tot een materiële toetsing zal komen van besluiten van gelijke strekking, ook in meerpartijzaken waarin het bestuur een besluit van gelijke strekking neemt en zijn bevoegdheid als bedoeld

De Afdeling heeft ervoor gekozen om het ne bis-toetsingskader te beperken tot asielbesluiten.
De vraag is of in andere onderdelen van het bestuursrecht ook van koers zal worden veranderd.

in artikel 4:6 Awb niet aanwendt. Net als bij asielzaken zal in dit verband veel afhangen van de houding van het bestuursorgaan. Als het bestuursorgaan meer materiële besluiten neemt, dan zal de Afdeling het bestuursorgaan hierin in rechte volgen. Dit kan evenwel bepaalde vragen oproepen in meerpartijgeschillen.¹⁸

¹⁷ Daarbij gaat het om de rechtszekerheid in het systeem, in het bijzonder die van de staatssecretaris.

¹⁸ Schreuder-Vlasblom 2013, p. 470.

6. Rechtspraak van de CRvB en CBb inzake ne bis en rechtseenheid

De CRvB stelt tevens met een beroep op de betekenis van de beroepstermijnen in het bestuursprocesrecht bij de beoordeling van afwijzende besluiten op herhaalde aanvragen en verzoeken om terug te komen van een eerder besluit over een in het verleden gelegen periode expliciet de vraag voorop of sprake is van nova,¹⁹ ook indien het bestuursorgaan die vraag heeft gepasseerd.²⁰ De CRvB onderzoekt niet of er sprake is van dwingende redenen zoals bedoeld in het arrest *Bahaddar tegen Nederland*, nu die het vreemdelingenrecht betreffen. De CRvB eist echter wel, in het geval geen nova zijn aangevoerd, een beoordeling of het bestuursorgaan in redelijkheid kon volstaan met een verwijzing naar het in rechte onaantastbare besluit en of het bestuur daarmee anderszins heeft gehandeld in strijd met (on)geschreven rechtsregels of algemene beginselen van behoorlijk bestuur.²¹ Deze zeer marginale redelijkheidstoetsing werd tot de uitspraak van 22 juni 2016 door de Afdeling niet verricht. Voorts heeft de CRvB een andere insteek dan het ne bis-beoordelingskader van de Afdeling als het gaat om toetsing aan mogelijk beleid van het bestuur over de toepassing van artikel 4:6 Awb, nu hij een besluit ook aan dit beleid toetst terwijl er geen sprake is van nova.²² Deze beleidstoetsing werd tot de uitspraak van 22 juni 2016 door de Afdeling evenmin verricht. Met de koerswijziging in laatstgenoemde uitspraak gaat de Afdeling echter wel verder – zo lijkt – dan de CRvB. Weliswaar had de CRvB een minder strikte benadering dan de Afdeling tot de uitspraak van 22 juni 2016, maar dit betreft in de kern nog steeds een beoordelingskader en geen toetsingskader (dat wil zeggen een inhoudelijke toetsing).

Aankankelijk heeft de CBb zich aangesloten bij de standaardformulering van de aan te leggen toets van de CRvB, zodat in gevallen waarin in redelijkheid niet tot het besluit kon worden gekomen, inhoudelijke toetsing toch geboden is.²³ Ondertussen heeft het CBb zich evenwel aangesloten bij het ne bis-beoordelingsmodel van de Afdeling; het kent een redelijkheidstoets noch een toetsing aan artikel 4:6 Awb-beleid, zoals de CRvB.²⁴ Volgens vaste rechtspraak van het CBb staat naar Nederlands bestuursrecht geen rechtsregel eraan in de weg dat een bestuursorgaan terugkomt van een door hem genomen besluit, dat naar nationaal recht definitief is geworden, zelfs niet indien geen

sprake is van nieuw gebleken feiten of veranderde omstandigheden.²⁵ Indien het bestuursorgaan weigert van een definitief geworden besluit terug te komen, dient de bestuursrechter het oorspronkelijke besluit tot uitgangspunt te nemen en zich in beginsel te beperken tot de vraag of sprake is van nieuw gebleken feiten of veranderde omstandigheden, aldus het CBb. Daarbij ligt het op de weg van de indiener van het verzoek om zodanige feiten of omstandigheden naar voren te brengen.

De vraag is hoe de CRvB en het CBb in hun jurisprudentie zullen omgaan met de koerswijziging van de Afdeling. Vastgesteld dient te worden dat er thans sprake is van een discrepantie tussen de rechtspraak van de Afdeling (toetsingsmodel in het asielrecht) enerzijds, en die van de CRvB en het CBb (beoordelingsmodellen) anderzijds. Dit betekent in zoverre een gebrek aan rechtseenheid.

7. Slotopmerkingen

De uitspraak van de Afdeling van 22 juni 2016 roept verscheidene vragen op wat betreft de koerswijziging binnen en buiten de Afdeling. Dat laatste is van groot belang in verband met de rechtseenheid binnen het bestuursrecht. Juist in deze tijd is rechtseenheid tussen de rechtspraak van de Afdeling, de CRvB en het CBb van groot belang, gelet op de discussie over het samenvoegen van deze hoogste bestuursrechters,²⁶ en hierover dient derhalve goed te worden nagedacht. De vraag is of er tussen voormelde bestuursrechters overleg heeft plaatsgevonden over de koerswijziging in toetsing van besluiten van gelijke strekking, nu vooralsnog alleen de Afdeling haar koers heeft veranderd in asielzaken. In dit verband is ook de vraag gerechtvaardigd of de Afdeling de koerswijziging in het asielrecht doortrekt naar andere kamers en derhalve tot andere delen van het bestuursrecht. Punten in de uitspraak van 22 juni 2016 die voorts meer duidelijkheid behoeven zijn de toetsing van artikel 4:6 Awb-beleid en de redelijkheidstoetsing zoals beschreven onder 4. Gelet op het vorenstaande dient verdere ne bis-jurisprudentie van zowel de Afdeling als de CRvB en het CBb te worden afgewacht.

Over de auteur

Thom Groot is als advocaat werkzaam bij Stijl advocaten bij de sectie bestuursrecht. Deze bijdrage is afgerond op 13 juli 2016. Dank gaat uit naar prof. mr. dr. L.J.A. Damen en mr. M.H.J. van Driel – werkzaam als of counsel respectievelijk advocaat-partner bij Stijl advocaten – voor hun commentaar op het artikel.

19 Schreuder-Vlasblom 2013, p. 469.

20 Zie bijvoorbeeld ABRvS 4 mei 2004, ECLI:NL:CRVB:2004:AO9527.

21 Schreuder-Vlasblom 2013, p. 469 en CRvB 21 oktober 2003, ECLI:NL:CRVB:2003:AO1387 en 8 september 2010, ECLI:NL:CRVB:2010:BN8044.

22 Zie CRvB 16 mei 2014, ECLI:NL:CRVB:2014:1727 in vergelijking met ABRvS 3 september 2014, ECLI:NL:RVS:2014:3303.

23 Zie T.C. Borman e.a., *Tekst & Commentaar – Algemene wet bestuursrecht*, artikel 4:6, par. C.6.3. Deventer: Kluwer 2015 en CBb 22 juni 2004, ECLI:NL:CBb:2004:AQ5700, JDW 2004/33, m.nt. redactie.

24 CBb 8 maart 2012, ECLI:NL:CBb:2012:BV9107, AB 2012, 157, m.nt. R. Orltpe.

25 CBb 19 november 2015, ECLI:NL:CBb:2015:401.

26 Bijvoorbeeld P.A.G.M. Cools, 'Herstructurering van de bestuursrecht-spraak: kruisbestuiving of kunstmatige inseminatie?', *WFR* 2015/1540 en R. Orltpe, 'Het feestje van de rechtseenheid bij de hoogste bestuursrechters', *NJB* 2013/2408.